

عید قربان

روز از خود گذشتن

الف. آشوری

خاستگاه عید

عیدهای اسلامی از جهت «مناسبت» به سه گروه تقسیم می‌شوند:

۱- به مناسبت «اشخاص» مانند تولد اولیای خداوند

۲- به مناسبت «اعمال» مانند عید فطر و

قربان

۳- به خاطر «رویدادها»؛ اعم از وقایع اجتماعی و... مانند عید غدیر، مبعث و آغاز امامت‌ها - که معمولاً تحت تأثیر مراسم شهادت امام قبل قرار می‌گیرد و انجام نمی‌شود. و وقایع فرعی مانند ازدواج حضرت علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام. خاستگاه عید قربان رویدادی است که برای حضرت ابراهیم علیه السلام رخ داد اما باید دانست که مراسم قربانی در حج - که در مراحل پایانی اعمال حج، انجام می‌شود - به منزله قبولی اعمال مذکور و اثبات تسلیم بودن شخص در برابر خواست پروردگار متعال است. بر

این اساس نوعی نظیرسازی^۱ بین دو عمل حضرت ابراهیم علیه السلام و حاجی صورت می‌گیرد و مسلمانان به دلیل موفقیت در این آزمون شایستگی دریافت اجر و پاداش الهی را می‌یابند.

آری، به این خاطر است (یکسانی در نتیجه اعمال) که حاجی به مقام تسلیم شدگان می‌رسد و لیاقت می‌یابد مورد بشارت حق قرار گیرد. که نتیجه چنین توفیقی، عید، مبارک و فرخنده بودن چنین روزی خواهد بود و سخنان معصومان علیهم السلام به همین حقیقت اشاره دارد.

۱- قال المعصوم علیه السلام: «الاعیاد اربعة: الفطر، والاضحی، والغدير و يوم الجمعة»^۲ عیدها چهار تا است، فطر، قربان، غدیر و روز جمعه.

۲- قال المعصوم علیه السلام: «هل للمسلمین عید غیر الاضحی و الفطر»^۳ آیا برای مسلمانان غیر از قربان و فطر عیدی هست؟

۳- امام صادق علیه السلام فرمود: «اذا كان يوم

القیامة زفت اربعة ايام الى الله عزوجل كما تزف العروس الى خدرها؛ يوم الفطر و يوم الاضحی و يوم الجمعة و يوم الغدير»^۴ وقتی روز قیامت شود، چهار روز خود را برای خدای عزوجل مانند آرایش کردن عروس برای شوهر، می‌آرایشند؛ روز فطر، روز اضحی (قربان)، روز جمعه و روز غدیر.

۴- امام سجاده علیه السلام نیز در پاسداشت این روز می‌فرماید: «اللهم هذا يوم مبارك ميمون و المسلمون فيه مجتمعون في اقطار ارضك يشهد السائل منهم والطالب والراغب والراهب و انت الناظر في حوائجهم فاسئلك بجدوك وكرمك و هو ان ما سألتك عليك ان تصلى على محمد و آله ...»^۵ خدایا! این روزی بابرکت و فرخنده است و مسلمانان در آن، در اطراف زمین تو اجتماع کرده‌اند (برای عبادت) و درخواست کننده (امرزش) و طلب کننده (نعمت) و خواهنده (پاداش) و ترسنده (از عذاب) حاضر می‌شوند و تو ناظر نیازهای

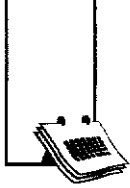
آنان هستی. پس به سبب بخشش و نیکیات و آسان بودن برای تو آن چه را که از تو می‌خواهم، از تو درخواست می‌کنم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و ...»

○ زینت عید قربان

آن گونه که گفتیم، عنصر رسیدن به مقام تسلیم و دست یافتن به مقام تقوای الهی موجب شده که بنده استحقاق پاداش یابد؛ به عبارت دیگر از لحاظ محتوایی، امری تعالی بخش موجب عید می‌شود، به همین ترتیب در مقام نکو داشت آن روز، اعمالی شایسته است که همخوان با آن محتوا باشد و بر این اساس است که تأکید فراوانی در بیان اذکاری چون: لا اله الا الله، الله اکبر و ... که همه نشان از آن محتوای والا و مقام تسلیم بنده دارند، شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خود در این باره می‌فرمودند: «زینوا العیدین (فطر و قربان) بالتهلیل و التکبیر و التحمید و التقدیس؛^۶ دو عید (فطر و قربان) را با لا اله الا الله، الله اکبر، الحمد لله و سبحان الله زینت دهید، همین طور کارهایی مانند: خوشبو کردن خود، رعایت پاکیزگی^۷، شاد کردن دیگران^۸ و ... در این روز نیز در همین راستا قابل تأمل است.

آمادگی ورود به عید قربان

برای انجام موفقیت‌آمیز اعمال روز

اعمال ویژه‌ای نیز برای این شب بیان شده است که برخی از آن‌ها عبارتند از:

- ۱- شب زنده‌داری
- ۲- زیارت امام حسین علیه السلام
- ۳- دعای یا دائم الفضل علی البریه
- ... ۱۳

حاجیانی که در مشعر هستند، در این شب سنگ‌های لازم را برای رجم شیطان در روز دهم آماده می‌کنند و با تضرع و دعا قلب خود را آماده پذیرش رحمت الهی در روز عید می‌گردانند.

میرزا جواد ملکی تبریزی پیرامون اهمیت این شب می‌نویسد: «در فضیلت و ارجمندی این شب، همین بس که روایت شده حضرت امیر در چهار شب یکسره خویش را وقف خدا می‌کرد و با هیچ چیز، حتی چیزهای مباح و روا از خدا و یاد خدا غافل نمی‌شد.»^{۱۴}

و این شب یکی از آن‌هاست.

○ روز عید قربان

برای روز عید نیز. اعمالی در نظر گرفته

عید، لازم است مدتی قبل از عید برای ورود به آن آماده شد. «شب عید» بهترین، طبیعی‌ترین و نزدیک‌ترین زمان برای این کار است. زیرا به محض آمادگی شب، به روز عید وصل می‌شود، کمترین خلل ممکن است برای از بین بردن زمینه‌های موفقیت در اخذ پاداش و اجر پیش آید. از این رو رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمود:

«خداوند از هر چه که آفرید تعدادی را برای خود برگزید. از میان شب‌ها: شب‌های جمعه، شب‌نیمه شعبان، شب قدر و شب‌های عید فطر و قربان را برگزید و از میان روزها: روزهای جمعه و عید را انتخاب کرد.»^۹

امام علی علیه السلام نیز می‌فرمود:

شایسته می‌دانم آدمی در سال چهار شب دست از کار بکشد و به عبادت مشغول باشد: شب عید فطر، شب عید اضحی، شب نیمه شعبان و شب اول رجب.»^{۱۰}

ائمہ علیهم السلام خود نیز در عمل چنین بودند و این شب را به عبادت و بندگی می‌گذراندند و از کار دست می‌کشیدند «یفرغ نفسه لیلة النحر و لیلة الفطر.»^{۱۱} رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «من احیا لیلة العید لم یمت قلبه یوم یموت القلوب؛^{۱۲} کسی که شب عید را بیدار بماند، روزی که قلب‌ها می‌میرد، قلبش نمی‌میرد.»

شده است که مسلمان را بیش از پیش در مسیر دریافت رحمت و مغفرت الهی قرار می‌دهد. این اعمال عبارتند از: طهارت (غسل)، نماز عید، دعاهای مخصوص مانند دعای چهل و هشت و چهل و شش صحیفه سجادیه، دعای ندبه و قربانی کردن، خواندن تکبیر و ... که ما به اختصار به دو مورد اشاره می‌کنیم.

۱- نماز عید قربان

این نماز، یکی از مظاهر شکوه و بزرگی امت اسلامی در بین ملل جهان است. در کشور ما چنان که شایسته آن است، بدان پرداخته نمی‌شود. در اهتیت این بعد نماز عید، تنها کافی است به روایت امام صادق علیه السلام بسنده کنیم که فرمود: «قیل لرسول الله یوم فطر او یوم اضحی لو صلّیت فی مسجدک. فقال انی لاحب ان ابرز الی آفاق السماء؛ به رسول الله پیشنهاد شد کاش روز فطر یا قربان در مسجد خود نماز می‌خواندیدی! فرمود: دوست دارم که به آفاق آسمان نظر بیافکنم.»^{۱۵} و روایات دیگری تأکید دارد: «لا صلاة یوم الفطر والاضحی الا مع امام ...»^{۱۶} نمازی در روز فطر و اضحی نیست، مگر با امام.»

تأکید بر امام نه صرفاً به خاطر جماعت که به خاطر ارزشی و مکتبی بودن این

مراسم است. مراسمی که دقیقاً از شؤون رهبری و حکومتی است و باید به دست صالحان اقامه شود. لذا از امام باقر علیه السلام می‌خوانیم که: «ما من عید للمسلمین اضحی و لافطر الا و هو یجد فیہ لآل محمد حزن و قیل لم ذلک؟ قال: لانهم یرون حقهم فی ید غیرهم»^{۱۷}

عیدی برای مسلمان‌ها؛ از اضحی و فطر نیست مگر این که برای آل محمد غم و اندوه، تجدید می‌شود، پرسیده شد چرا این گونه است؟ فرمود: چون آل محمد حق خود را در دست دیگران می‌بینند.»

○ شکوه نماز عید

اوج شکوه نماز عید با حضور امام معصوم علیه السلام را باید در نمازی دید که قرار بود به امامت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام بر پا شود! حرکتی که هراس در دل مأمون انداخت و امام را وادار کرد نماز را اقامه نکنند. یاسر خادم و ربان بن صلت می‌گویند: «وقتی امام موضوع خلافت را نپذیرفت، مأمون او را وادار به پذیرش ولایت‌عهدی کرد. امام سرانجام با شرایطی پذیرفت ... علی ان لا آمر و لا انهی و لا أتی و لا أفضی و لا اولی و لا اغیر شیئا مما هو قائم و تعینی من ذلک کله؛ به این شرط که امر و نهی نکنم، فتواندهم، قضاوت نکنم، ولایت ندهم، عزل نکنم و چیزی را که

هست تغییر ندهم و از همه این‌ها مرا معاف کنی ...»

مأمون نیز شرایط امام را پذیرفت. تا این که روز عید قربان فرا رسید. یاسر خادم می‌گوید: «مأمون شخصی را نزد امام فرستاد و پیام داد که سوار شود و به نماز عید حاضر شود و نماز عید و خطبه را اقامه کند. امام از پذیرش آن امتناع کرد و موضوع شروط ولایتعهدی را یادآور شد. مأمون اظهار کرد که تنها برای اطمینان قلبی مردم و شناخت برتری تو می‌خواهم چنین کنی. اما امام همچنان نمی‌پذیرفت تا این که مجبور شد. آن‌گاه فرمود: ... ان لم تعفنی خرجت کما خرج رسول الله ﷺ و امیر المؤمنین علیؑ؛ اگر نمی‌پذیری، من آن گونه برای نماز خارج می‌شوم که رسول خدا ﷺ و امیر مؤمنان علیؑ خارج می‌شدند....»

مأمون پذیرفت و اعلام کرد هر گونه که صلاح می‌دانی، عمل کن. طبق دستور او مردم صبح زود در خانه امام اجتماع کردند. سرداران، سپاهیان، مردم از بزرگ و کوچک، زن و مرد و پیر و جوان همه در کوچه‌ها و معابر گرد آمدند، عذای هم به ناچار به پشت بام‌ها رفتند. تا این که طلوع خورشید، آسمان مرو را روشن کرد. امام در این لحظه غسل کرد؛ عمامه سفیدی از پنبه بر سر گذاشت و یک سر آن را به روی سینه و سر دیگرش را در میان دو شانه انداخت؛ دامن به کمر زد و به همه پیروانش نیز فرمود مثل او عمل کنند. آن‌گاه عصای پیکان‌داری به دست گرفت و بیرون آمد. ما در آن لحظه پیشاپیش حضرت بودیم. او پابره‌نه بود و ... وقتی که حرکت کردیم، سر به سوی آسمان برداشت و چهار بار تکبیر گفت. ما گمان بردیم که آسمان و در و دیوار

همه هماهنگ با او الله اکبر ... می‌گویند. ارتشی‌ها و کشوریان با نظم ویژه‌ای صف در صف منتظر بودند تا این که امام از خانه بیرون آمد. دم در ایستاد و فرمود: «الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر. [الله اکبر] علی ما هدانا. الله اکبر علی ما رزقنا من بهیمة الانعام و الحمد لله علی ما ابلانا» همه جمعیت با حضرت هم نوا شدند. سراسر مرو یکپارچه به گریه، شیون و فریاد تبدیل شد. هنگامی که سرداران دیدند امام با پای برهنه و لباس‌هایی بی‌آلایش حرکت می‌کند، از مرکب‌های خود پایین آمدند و پا برهنه، همراه امام حرکت کردند. حضرت در هر ده قدم می‌ایستاد و سه بار تکبیر می‌گفت و زمین و زمان با او همراهی می‌کردند.

به مأمون گزارش کردند. فضل بن ذوالریاستین گفت: ای امیر مؤمنان! اگر رضا با همین وضع به مصلی برسد، مردم مفتون و شیفته او خواهند شد. بهتر این است که او را برگردانید.

مأمون نیز چنین کرد و امام کفش و لباسش را پوشید و سوار شد و برگشت.^{۱۸} آری، این است آثار شکوه علوی در نمازهای عید: امری که مؤمنان باید بر آن حسرت بخورند و آه از نهاد خود برکشند. همان گونه که عارفان شیعی در آثار خود،

این احساسات پاک را به نمایش گذاشته‌اند. میرزا جواد ملکی تبریزی در این باره می‌نویسد: «سپس نماز عید را به جای آور و چه خوب است نماز را روی خاک بگذاری تا با خضوع و خاکساری بیشتری همراه باشد و پس از نماز دعا‌های ویژه‌ای را که روایت شده بخوان. به ویژه دعای ندبه را از یاد میر؛ دعایی که به ما می‌آموزد در این روزگار؛ روزگار غیبت امام زمان (عج) باید چگونه باشیم، انتظار و امیدمان به فرج و ظهور او تا چه پایه باشد و اندوه و افسوس‌مان از دوری و غیبت او تا چه زمان؟...»^{۱۹}

قربانی

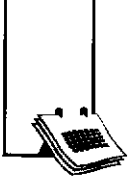
برای حاجی بعد از رمی جمره عقبه و برای مردم شهرها بعد از نماز عید، نوبت به قربانی می‌رسد.

با این تفاوت که این عمل برای حجاج واجب و برای مردم امری مستحب است. ما ابتدا به موضوع قربانی از منظر قرآن کریم (حج آیات ۳۰ تا ۳۷) به صورتی گذرا اشاره می‌کنیم:

۱ - دعوت به پاس داشتن برنامه‌های

خدا:

ذَلِك و من يعظم حرمات الله فهو خیر له عند ربه: «(مناسک حج) این است و هرکس برنامه‌های الهی را پاس دارد، برای او نزد پروردگارش بهتر است.»

۲- خالص بودن

حَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ...؛
 «برنامه حج را انجام دهید) در حالی که همگی خالص برای خدا باشید و هیچ گونه همتایی برای او قائل نشوید و هر کس همتایی برای او در نظر بگیرد، گویی از آسمان سقوط کرده و پیروندگان او را می‌ریزند و یا تندباد او را به جای دور دستی پرتاب می‌کند.»

۳- شعائر خدا

«ذَلِكَ وَ مَنْ يَعْظَمَ شَعَائِرَ اللَّهِ فَنَأْتِيهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ»؛ «این است (مناسک حج) و هر کس شعائر الهی را بزرگ بدانند، پس آن از تقوای قلب‌ها است.»

۴- دشمنانه تقوا

«... مِنْ يَعْظَمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَنَأْتِيهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ»؛ «هر کس شعائر خدا را بزرگ بدارد پس آن از تقوای قلب‌ها است.»

۵- دل‌کندن از منافع در لحظه موعود:
 «لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحَلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْمُتَّقَى»؛ «در آن حیوانات قربانی، برای شما منافع است تا زمان معین (زمان ذبح) پس محل آن خانه قدیمی و گرامی [کعبه] است.»

۶- فراگیر بودن امتحان با قطع علایق:

«وَ لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا

اسم الله على ما رزقهم من بهيمة الانعام»؛ «برای هر امتی قربان‌گاهی قرار دادیم تا نام خدا را بر چهار پایانی که به آنان روزی داده‌ایم، ببرند.»

۷- تسلیم در برابر خدا

«فَالِهَكُمْ وَاحِدٌ فَلَهُ اسْلَمُوا»؛ «خدای شما یکی است پس تسلیم او شوید.»

۸- بشارت به تسلیم شوندهگان

«وَ يُبَشِّرُ الْمُخْبِتِينَ»؛ «متواضعان و تسلیم شوندهگان را بشارت بده.»

۹- ویژگی تسلیم شوندهگان

«الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ...»؛ «کسانی که وقتی نام خدا برده شود، دل‌هایشان پر از خوف می‌شود و در مقابل مصیبت‌هایی که به آن‌ها می‌رسد، صابر هستند و نماز را به پا می‌دارند و از آن چه روزی شان کردیم انفاق می‌کنند.»

۱۰- ایثار از بهترین

«وَالْبَدَنَ جَعَلْنَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...»؛ «شترهای چاق را برای شما از شعائر الهی قرار دادیم.»

۱۱- قربانی موجب خیر و برکت

«لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ»؛ «برای شما در آن خیر و برکت است.»

۱۲- آداب قربانی (با نام خدا شروع

شود).

«فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ صَوَافٍ»؛ «نام خدا

را ببرید در حالی که به صف ایستاده‌اند....»

۱۳- اطعام فقیران از گوشت قربانی

«فاذا وجبت جنوبها فكلوا منها واطعموا»؛ «وقتی پهلوهایشان آرام گرفت، از گوشت آن‌ها بخورید و بخوار کنید.»

۱۴- فراگیر بودن اطعام

«اطعموا القانع و الممتز»؛ «مستمندان قانع و مستمندان اعتراض کننده را اطعام کنید.»

بدیهی است هر یک از چهارده عنوان فوق، خود سرفصلی برای تبیین فلسفه و آثار و آداب قربانی است که برای پرهیز از طولانی شدن بحث، خوانندگان محترم را به مطالعه تفاسیر ذیل آیات مذکور فرا می‌خوانیم و پایان مقاله حاضر را به دعای امام علی علیه السلام هنگام ذبح اختصاص می‌دهیم. دعایی که در آن نیز مقام تسلیم محض را نظاره گر هستیم.

آری، تمام اعمال حج، تمام اعمال مربوط به عید قربان و تمام اعمال مربوط به خصوص قربانی کردن حتی نیت و دعای آن نیز در راستای «تسلیم محض بودن» است.

«بسم الله وجهی للذی فطر السموات والارض حنیفا مسلما و ما انا من المشرکین. ان صلواتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العالمین.

لا شریک له و بذلک امرت و انا من المسلمین. اللهم منک و لک بسم الله والله اکبر. اللهم تقبل منی؛ به نام خدا، رو به سوی او می‌کنم که آفریدگار آسمان‌ها و زمین است. او را یگانه و یکتا می‌دانم. فرمان او را گردن می‌نهم. برای او هیچ شریکی نمی‌شناسم. همانا که نماز من و نیایش من و زندگی من و مرگ من برای خدا، پروردگار جهانیان است و شریکی ندارد و به آن امر شده‌ام و از تسلیم شدگان هستم. خدایا این قربانی و همه چیز از تو و برای تو است. به نام خدا و خدا بزرگتر است. خدایا از من بپذیر!»

پی نوشتها:

- ۱- عبیدسמיד قربان عیدی است که انسان‌های آگاه را به یاد قربانگاه ابراهیمی می‌اندازد. قربانگاهی که درس فداکاری و جهاد در راه خدای بزرگ را به فرزندان آدم و اصفیا و اولیای خدا می‌دهد. امام خمینی، صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۸۷
- ۲- بحارالانوار، ج ۸۶ ص ۲۷۶ و ج ۸۹ ص ۲۷۶ و ج ۹۸ ص ۳۵۱
- ۳- همان، ج ۲۷، ص ۱۷۲
- ۴- بحارالانوار، ج ۹۸، ص ۳۲۳؛ اقبال الاعمال، ص ۴۶۴
- ۵- صحیفه سجادیه، دعای ۴۸
- ۶- کنز العمال، ج ۲۴۰۹۴ و ۲۴۰۹۵
- ۷- وسایل الشیعه، ج ۵ ص ۱۱۵، اصول کافی، ج ۷، ص ۱۷۰
- ۸- بحار الانوار، ج ۹۸، ص ۱۸۲
- ۹- همان، ج ۹۱، ص ۱۲۶
- ۱۰- همان، ج ۹۷، صص ۳۶، ۳۹، ۸۷ و ۸۴ و ج ۹۱
- ص ۱۲۸
- ۱۱- همان، ج ۹۱، ص ۱۲۸
- ۱۲- وسایل الشیعه، ج ۵، ص ۱۳۹
- ۱۳- مقتایع الجنان، اعمال روز دهم ذی‌الحجه و ....
- ۱۴- سلوک عارفان، ص ۳۹۷
- ۱۵- اصول کافی، ج ۳، ص ۴۶۰
- ۱۶- بحارالانوار، ج ۹۰، ص ۳۵۴
- ۱۷- اصول کافی، ج ۳، ص ۱۷۰
- ۱۸- همان، ج ۱، صص ۴۸۹ و ۴۹۰
- ۱۹- سلوک عارفان، ص ۴۰۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

